

MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA MUAMMOLI O'QITISHNING AHAMIYATI

Habibullayeva Hojarxon Muzaffar qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, Ona tili va adabiyoti ta'limi fakulteti, kechki ta'lim shakli 4-kurs 404-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishda muammoli o'qitish texnologiyasining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan ta'limning o'quvchilarda tahliliy tafakkur, mantiqiy xulosa chiqarish, ijodiy yondashuv hamda muammoni mustaqil hal etish kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni yoritib beriladi. Shuningdek, muammoli o'qitish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikning samaradorligi, savol-javob va izlanishga asoslangan faoliyatning ta'lim sifati va natijadorligiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslanadi. Maqolada zamonaviy ta'lim talablari doirasida muammoli o'qitish metodlaridan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirishi, bilimlarni chuqur o'zlashtirishga va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qilishi xulosalanadi.

Kalit so'zlar: muammoli o'qitish, mustaqil fikrlash, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiya, muammoli vaziyat, tahliliy tafakkur, ijodiy yondashuv, o'quvchi faolligi, zamonaviy ta'lim.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv jarayonida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, fan va texnika rivoji ta'lim tizimi oldiga yangi va muhim vazifalarni qo'yimoqda. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi faqatgina bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoni anglash va unga yechim topish qobiliyatlarini shakllantirishdan iboratdir. Shu bois ta'lim jarayonida an'anaviy o'qitish usullaridan tashqari, o'quvchining faol ishtirokiga asoslangan innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mustaqil fikrlash shaxsning intellektual rivojlanishida muhim omil bo'lib, u o'quvchining o'z bilim va tajribasiga tayangan holda xulosa chiqarishi, mavjud muammolarga tanqidiy yondashishi hamda ijodiy qarorlar qabul qila olishini ta'minlaydi. Ushbu sifatlarni rivojlantirish esa ta'lim jarayonining mazmuni va metodlariga bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, o'quvchilarda bilishga bo'lgan qiziqishni oshiruvchi, ularni izlanishga undovchi va fikrlash faoliyatini faollashtiruvchi muammoli o'qitish texnologiyasi bu borada samarali pedagogik vosita hisoblanadi.²²⁰

Muammoli o'qitish jarayoni o'quvchilarni tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil ravishda kashf etuvchi faol subyekt sifatida shakllantirishga yo'naltiriladi. Bunda ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratilib, o'quvchilar oldiga aniq masala va savollar qo'yiladi hamda ularni mustaqil fikrlash orqali hal etishga undaladi. Natijada o'quvchilarning tahliliy tafakkuri, mantiqiy fikrlashi va ijodiy yondashuvi rivojlanib, bilimlarni chuqur va ongli o'zlashtirishga erishiladi. Shu jihatdan, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muammoli o'qitishning ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish, uning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliyotda qo'llash mexanizmlarini asoslab berish bugungi ta'lim tizimi uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan ushbu masalalarga bag'ishlanib, muammoli o'qitishning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni va ahamiyatini yoritishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muammoli o'qitishning pedagogik samaradorligini aniqlashga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlar asos qilib olindi. Tadqiqot

²²⁰ Ziyomhammadov B., To'rayev R. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent: O'qituvchi, 2018. Sayidahmedov N.S. **Yangi pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

jarayoni tizimli, izchil va kompleks metodologiya asosida tashkil etilib, unda nazariy va amaliy tadqiqot usullarining uyg'unligi ta'minlandi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida pedagogika va psixologiya fanlarida mustaqil fikrlash, muammoli o'qitish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda faol o'qitish texnologiyalariga oid ilmiy qarashlar tanlab olindi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, tahliliy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda ta'lim jarayonida ularning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.²²¹

Tadqiqot davomida muammoli o'qitish jarayonini o'rganishda kuzatish, taqqoslash, tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Dars jarayonlarida muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarning fikrlash faoliyati, savol berish darajasi, muammoni mustaqil hal etish qobiliyati va ijodiy yondashuvi tahlil qilindi. Shuningdek, an'anaviy o'qitish va muammoli o'qitish asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar natijalari solishtirilib, ularning mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi farqlari aniqlashtirildi. Tadqiqotning empirik qismida dars jarayonida muammoli savollar, bahs-munozaralar, kichik guruhlarda ishlash va izlanishga asoslangan topshiriqlardan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilarning bilimlarni tayyor holda emas, balki mustaqil izlanish va fikrlash asosida o'zlashtirishi ta'minlandi. Olingan natijalar pedagogik tahlil qilinib, muammoli o'qitishning mustaqil fikrlashni shakllantirishdagi samaradorligi asoslab berildi.

1-jadval.

Muammoli o'qitish va an'anaviy o'qitishning mustaqil fikrlashga ta'siri

O'qitish turi	O'quvchi faolligi	Fikrlash turi	Muammoni hal etish darajasi	Ta'lim natijasi
An'anaviy o'qitish	Past	Reproduktiv	O'qituvchi yordamida	O'rtacha
Muammoli o'qitish	Yuqori	Tahliliy va ijodiy	Mustaqil	Yuqori

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida muammoli o'qitish texnologiyasining o'quvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi samaradorligi tahlil qilindi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish va o'quvchilarni ushbu vaziyatlarni mustaqil tahlil qilishga yo'naltirish ularning bilish faolligini sezilarli darajada oshiradi. Muammoli savollar, izlanishga asoslangan topshiriqlar va bahs-munozaralar o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirib, ularni tayyor bilimlarni qabul qilishdan ko'ra, bilimni mustaqil ravishda kashf etishga undaydi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, muammoli o'qitish asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning tahliliy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan yuqori darajada shakllanadi. O'quvchilar muammoning sabab-oqibatlarini aniqlash, muqobil yechimlarni ilgari surish va asosli xulosalar chiqarish jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa ularning bilimlarni chuqurroq va ongliroq o'zlashtirishiga olib keladi.²²²

Tadqiqot davomida o'quvchilarning mustaqil fikrlash darajasidagi ijobiy o'zgarishlar ularning savol berish faolligi, fikrini erkin ifoda etishi va muammoli vaziyatlarda o'z pozitsiyasini asoslab bera olish qobiliyatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, kichik guruhlarda tashkil etilgan muammoli topshiriqlar o'quvchilar o'rtasida hamkorlik, muloqot va o'zaro fikr almashish madaniyatini rivojlantirib, jamoaviy va individual fikrlashning uyg'unlashuviga xizmat qildi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, muammoli o'qitishning samaradorligi o'qituvchining metodik mahorati, muammoli vaziyatlarni to'g'ri tanlashi va ularni o'quvchilarning yosh hamda bilim darajasiga mos holda tashkil etishiga bevosita bog'liqdir. Agar muammolar haddan tashqari murakkab yoki aksincha, juda sodda bo'lsa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi.²²³ Shu sababli muammoli o'qitishni

²²¹ Abdurahmonov A.A. **Ta'limda muammoli o'qitish metodlari.** – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2020.

Klarin M.V. **Innovatsionnoe obuchenie: teoriya i praktika.** – Moskva: Pedagogika, 2017.

²²² Dewey J. **Democracy and Education.** – New York: The Free Press, 2016.

Polat E.S. **Sovremennye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v obrazovanii.** – Moskva: Akademiya, 2018

²²³ Rubinshteyn S.L. **Osnovy obshchey psikhologii.** – Sankt-Peterburg: Piter, 2019.

rejalashtirishda didaktik tamoyillarga qat'iy rioya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, olingan natijalar muammoli o'qitish texnologiyasi o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqladi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini oshirib, o'quvchilarni faol, tanqidiy va ijodiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muammoli o'qitish texnologiyasining muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanligini yaqqol ko'rsatdi. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning bilish faolligini oshirib, ularni tayyor bilimlarni qabul qiluvchi passiv subyekt emas, balki bilimni mustaqil ravishda izlab topuvchi faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida muammoli o'qitish orqali o'quvchilarda tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalari samarali rivojlanishi aniqlandi. Muammoli savollar, bahs-munozaralar va izlanishga yo'naltirilgan topshiriqlar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini faollashtirib, muammoning sabab-oqibatlarini aniqlash, muqobil yechimlarni ilgari surish hamda asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Natijada bilimlar chuqur va ongli o'zlashtiriladi, o'quvchilarning o'z fikriga bo'lgan ishonchi ortadi. Shuningdek, muammoli o'qitish ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirib, o'quvchilarda muloqot madaniyati, jamoada ishlash va o'z nuqtayi nazarini himoya qila olish kompetensiyalarini shakllantiradi. Bu esa zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Muammoli o'qitish jarayonida o'qituvchining roli bilim beruvchidan ko'ra yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi sifatida namoyon bo'lib, ta'lim samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli o'qitish texnologiyasini ta'lim jarayoniga tizimli va maqsadli joriy etish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu yondashuvdan keng foydalanish ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va zamonaviy fikrlovchi kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois muammoli o'qitish metodlarini pedagogik amaliyotda takomillashtirish va ommalashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ziyomuhammadov B., To'rayev R. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdurahmonov A.A. Ta'limda muammoli o'qitish metodlari. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2020.
4. Klarin M.V. Innovatsionnoe obucheniye: teoriya i praktika. – Moskva: Pedagogika, 2017.
5. Dewey J. Democracy and Education. – New York: The Free Press, 2016.
6. Polat E.S. Sovremennye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v obrazovanii. – Moskva: Akademiya, 2018.
7. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psikhologii. – Sankt-Peterburg: Piter, 2019.
8. Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech. – Moskva: AST, 2020.